

Restaurátorský záměr

Kameninové sochy bohyně Ceres



Vypracoval: Ondřej Čechura; posluchač VI. ročníku

avU

Akademie výtvarných umění v Praze

Pod vedením MgA. Jana Kracíka

2024 ©

1. Úvod	2
2. Data památky	3
3. Popis sochy	4
4. Historický a ikonografický průzkum	4
5. Vizuální průzkum	6
5.1 Stav originálního materiálu	6
5.2 Povrchové znečištění	6
5.3 Stav atributu v pravé ruce sochy	6
5.4 Druhotné zásahy	7
5.5 Předpokládané příčiny poškození	7
6. Postup restaurátorského procesu	7
6.1 Etapa transferu sochy	7
6.2 Etapa laboratorního průzkumu	7
6.3 Etapa čištění	7
6.4 Konsolidace	8
6.5 Etapa plastické retuše a plastického doplnění	8
6.6 Plastické doplnění atributu	9
6.7 Barevná retuš	9
6.8 Osazení sochy a tvorba plintu	9
6.9 Finální povrchová úprava	10

1. Úvod

Keramická socha bohyně Ceres je zapsanou kulturní památkou a spadá do souboru šestice alegorií zdobících nejpozoruhodnější technickou památku české Vitrážovny v obci Okrouhlá na Českolipsku. Tato socha byla přidělena Ondřejovi Čechurovi posluchači VI. ročníku restaurátorského ateliéru na AVU v rámci diplomového zadání. Restaurátorský proces je pod vedením vedoucího pedagoga MgA. Jana Kracíka, odborným asistentem MgA. Tomášem Otoupalem.

Cílem restaurace je revize stavu a statiky díla, obnova plasticity a estetické hodnoty sochy. Proces restaurování bude rozdělen do etap, které budou ustanoveny restaurátorem na základě přibližného plánu bodově vypsaneho v následující části doplněného o laboratorní a historický průzkum.

2. Data památky

Název památky:	bohyně Ceres
Autor:	E. March Söhne, keramická fabrika v Charlottenburg v Berlíně
Majitel:	Ing. Jan Sýkora
Datace:	1893
Statut památky:	Zapsaná kulturní památka
Umístění:	Depozitář vzorkovny vitráží v Okrouhlé
Původní umístění:	pilíř na novogotické fasádě vzorkovny vitráží v Okrouhlé
Adresa restaurátorského ateliéru:	Moderní galerie AVU; Výstaviště 188
Materiál:	Slinutá kamenina
Rozměr:	165 x 45 x 35 cm
Restaurátor:	Ondřej Čechura ondra.cechura@seznam.cz 734 286 989
Odborný dozor:	MgA. Jan Kracík, MgA. Eva Míčková MgA. Tomáš Otoupal Ing. Jiřina Přikrylová

V Praze dne:

Ondřej Čechura

3. Popis sochy

Kameninová socha vyobrazující alegorii úrody bohyni Ceres. Socha je 160 cm vysoká a materiálem je slinutá kamenina bez glazury. Jedná se o jednu z celkem šesti soch, které byly vystaveny na architektuře vitrážovny v obci Okrouhlá na Českolipsku. Socha byla vytvořena v keramické fabrice v Charlottenburgu v Berlíně. Architektonický objekt, jehož součástí je i socha Ceres, je vzorkovna vitráží v Okrouhlé. Architektonický objekt navrhl architekt Karel Meltzer v roce 1893.

Socha je klasicistně pojatá a je oděna v antickém oděvu, který splývá až k chodidlům. Chodidla jsou částečně odhalená díky mírnému nakročení sochy. Pravou ruku má nataženou podél těla a drží v ní atribut, který se opírá o stehno nad kolenem z vnější strany. Tento tribut, pravděpodobně srb, se nedochoval a zbyla po něm pouze část, kterou bohyně svírá v dlani. Levá ruka je pokrčená a obtáčí se kolem rohu hojnosti, který je otevřený směrem dopředu. Socha má antický nos a obličej bez emocí. Na hlavě má dlouhé spletené vlasy, do kterých je zapletená čelenka z obilných klasů. Detaily, jako třeba plody v rohu hojnosti, jsou tvořené tak aby fungovaly pouze na pohled z přední strany a z podhledu jinak jsou vytvořeny tak aby je bylo snadné vyndat z formy při vzniku sochy. Socha stojí na plintu o výšce 7 cm, délce 40 cm a hloubce 35 cm. plintus je v zadní části zaoblen tak, aby kopíroval profil niky, ve které byla socha umístěna. Původní umístění sochy v nice zahrnovalo nástavbu profilovaného plintu, který se nedochoval. Tvar a rozměry tohoto plintu lze určit pomocí otisku v ulpělých depozitech v nice, kde byla socha vystavena.

4. Historický a ikonografický průzkum

Architektonický objekt, jehož součástí je socha Ceres, je vzorkovna vitráží v Okrouhlé. Tato socha patří do souboru šesti sochařských alegorií. Jedná se o alegorie Úrody, Lékařství, Umění, Moudrosti, Průmyslu a Hojnosti. Architektonický objekt vzorkovny vitráží v novogotickém stylu navrhl architekt Karel Meltzer v roce 1893. Po osmi letech provozu objekt vyhořel a poté sloužil jako skladiště. V roce 2006 byly neoprávněně deponovány sochy z fasády vitrážovny, které se podařilo navrátit až současnému majiteli v roce 2016¹.

¹ SHP- celek, Vzorkovna malírny chrámových oken, zpracovatel: Mgr. Josef Rozinek, Ing. Martin Lischka, historie s archivní rešerší: Mgr. Miroslav Kolka, PhDr. Václav Zeman



Socha Ceres byla vytvořena v keramické továrně v Charlottenburgu v Berlíně. Továrna se stala předním výrobcem terakoty v Německu ve druhé polovině 19. století. Ernst March (1798–1847) byl německý výrobce keramiky. Po jeho smrti vedli podnik jeho vdova Sophie a synové Paul a Emil. Továrna byla uzavřena v roce 1902.

Na obrázku vlevo je dochovaná socha ze stejné továrny. Jedná se o keramickou sochu bohyně Ceres z druhé poloviny 19. století. Na této soše je atribut srpu, který chybí na soše z Okrouhlé. U této sochy byl obnoven, jelikož i zde došlo k poškození tohoto atributu. Tato socha, stojí na tvarovaném čtvercovém podstavci na, kterém je signatura „Greulich“ a na základně je vyražen nápis: E. March Söhne, Charlottenburg, Berlin, což je stejná továrna, z které pochází i ta z Okrouhlé. Výška sochy je 210 cm, základna má rozměr 51 cm x 51 cm².

Jedná se tedy o sochu vytvářenou podle stejného vzoru, nicméně je o čtvrtinu větší. Kromě velikosti je socha shodná se sochou z vitrážovny v Okrouhlé.



Druhá fotografie zobrazuje fotografii schodné sochy z Fabriky v E. March Söhne, Charlottenburg, Berlin, jedná se však o historickou fotografii z archivu Velten, získanou majitelem.

Ikonografie sochy je spojená s kultem římské bohyně Ceres, který se soustředil hlavně na období slavností cerialií, které byly významným svátkem plebského lidu³. Toto období bylo navázáno na sadbu a sklizeň obilí. Z toho důvodu je bohyně Ceres vyobrazována hlavně s klasy obilí a to v podobě věnce ve vlasech, či jako svazek obilí, který drží v ruce či v náručí. Zároveň byla spojována s právy plebského lidu a v jejích chrámech se často nacházely pokladnice a proto může být vyobrazována s mincemi a v některých případech i s

² <https://www.carters.com.au/index.cfm/item/1550258-a-german-terracotta-statue-of-the-goddess-demeter-second-half-19/>

³ https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/Ceres

tiárou, jakožto ochránitelka svobod prostého lidu. Častější je však vyobrazení odkazující na již zmíněnou slavnost ceralií. Takto je bohyně zpodobňována kromě již zmíněných obilných klasů i s rohem hojnosti a srpen. Tím lze Ceres odlišit například od bohyně ovocných stromů Pomony, která je vyobrazována s ovocnými plody a sadařským nožem. Bohyně Ceres je římskou obdobou bohyně Deméter a její kult je s řeckým kultem velmi provázán a to hlavně díky tomu, že na Apeninském poloostrově byl tento kult dlouhou dobu držen řeckými kněžkami.

5. Vizuální průzkum

5.1 Stav originálního materiálu

Stabilita sochy značně utrpěla destrukcí plintu. Toto poškození bylo způsobeno mechanickým poškozením, při kterém došlo k odlomení části plintu a poškození v podobě vlasové trhliny v pravé části plintu. Jinak je materiál sochy kompaktní a nenese známky poškození povětrnostními vlivy, které by mohly zapříčinit statické ohrožení sochy. Dalším poškozením jsou části chybějící modelace. Chybí špička levého chodidla s prsty a částí nártu, dále chybí značná část atributu srpu v pravé ruce a špičatý konec rohu hojnosti.

Soklová část sochy je vyplněná betonovou směsí, která může negativně ovlivňovat vlastní keramický materiál sochy. Proto navrhuji odstranit cementovou výplň soklu, která může mechanicky namáhat materiál rozdílností v teplotní roztažnosti obou materiálů.

5.2 Povrchové znečištění

Na soše se nacházejí prachové depozity, depozity stavební suti a cihel, v oblasti hrudi se nachází depozit červené barvy a na rohu hojnosti a na hrudi se nachází fragmenty bílé barvy. Povrch nese známky přítomnosti černé síranové krusty s místy bílými solnými výkvěty. Na povrchu se také nachází znečištění cementovou směsí.

5.3 Stav atributu v pravé ruce sochy

Z atributu v pravé ruce se dochoval pouze fragment rukojeti sevřené v dlani. Na základě tvaru a směru lomové plochy a výsledků historického a ikonografického průzkumu lze určit, že atributem byl srp, jehož čepel chybí. Z rukojeti srpu a z otvoru nad kolenem sochy vedli do čepele kovové armatury.

5.4 Druhotné zásahy

Jako druhotný zásah považuji některé zásahy do sochy v podobě betonové výplně plintu sochy a fragmenty kovové armatury v rukojeti srpů a v otvoru nad kolenem sochy.

5.5 Předpokládané příčiny poškození

Příčinou mechanického poškození plintu a atributů je s největší pravděpodobností je neodborné přemístění sochy. Trhliny v materiálu sochy jsou pravděpodobně už z procesu výroby. Povrchové znečištění síranovou krustou je stejné jako na povrchu keramických tvarovek v exteriéru vzorkovny vitráží. Jedná se tedy o znečištění z doby kdy se socha nacházela v exteriéru. Prachové depozity a depozity suti se na sochu dostaly patrně při rekonstrukci depozitáře vitrážovny. červená barva na hrudi pochází z obruče kterou jsou sochy jištěny v depozitáři.

6. Postup restaurátorského procesu

6.1 Etapa transferu sochy

Pro dodržení všech nároků pro restaurátorský proces byl realizován přesun sochy do restaurátorského ateliéru Moderní galerie AVU, Výstaviště 188.

6.2 Etapa laboratorního průzkumu

V rámci této etapy byly odebrány vzorky, které pomohly s upřesněním míry poškození materiálu sochy a charakteru povrchového znečištění. Vzorek jsem odebral na stehně sochy, v místě, kde se původně atribut srpů dotýkal, abych laboratorním průzkumem upřesnil charakter chybějícího atributu.

Další možnou oblastí průzkumu jsou fragmenty bílé barvy v detailu modelace rohu hojnosti a bílé depozity v podpaží pravé ruky.

6.3 Etapa čištění

V této etapě bylo provedeno důkladné čištění sochy s cílem odstranit veškeré nečistoty, aniž by došlo k narušení jejího autentického výrazu. Před samotným čištěním byly na nepohledových místech, konkrétně v oblasti drapérie na zádech

sochy, provedeny testy různých metod, aby mohl být zvolen nejšetrnější a nejúčinnější postup.

Prvním krokem bylo mechanické odstranění cihlových a bílých polutantů z povrchu sochy pomocí jemného vlasového štětce a vysavače. Následně byly provedeny zkoušky čištění destilovanou vodou, vodou ve formě zábalu, detergentem, dále octem, lihem, vodným roztokem s 10% hydrogenuhlíkatu amonného ve formě zábalu, roztokem s 10% citrátu triamoného, suchou párou, čisticím prostředkem Clean FP od firmy Remmers a také metodou laserového čištění.

Po vyhodnocení zkoušek byl povrch sochy očištěn od nánosů barev, cementových zbytků a dalších nečistot pomocí suché páry.

Pro odstranění černé krusty byla zvolena nejefektivnější dostupná metoda. V zájmu zachování jednotného technologického postupu v rámci celého souboru keramických soch byl použit stejný způsob jako při restaurování první plastiky – sochy bohyně Flory – u níž byla černá křusta úspěšně ztenčena pomocí fasade paste a laserového čištění.

6.4 Konsolidace

Při vizuálním průzkumu nebyly zjištěny žádné známky degradace materiálu, které by ohrožovaly materiální integritu sochy. Teprve po vyhodnocení laboratorního průzkumu bude možné definitivně vyloučit potřebu ošetření materiálu sochy konsolidantem. Za rizikovou považují pouze část soklu, která byla mechanicky poškozena a dále namáhána betonovou výplní. Zde je potřeba stabilizovat vlasové trhliny injektáží přípravku Paraloid[™] B-72. Zároveň navrhuji odstranit cementovou výplň soklu, která může mechanicky namáhat materiál rozdílností v teplotní roztažnosti obou materiálů.

6.5 Etapa plastické retuše a plastického doplnění

Pro zajištění celistvosti a stability sochy jsem doplnil plintovou část keramickým materiálem shodného charakteru s vlastním materiálem sochy. Ten byl vybrán ze série zkoušek keramických materiálů. Kritérii pro výběr keramické hmoty jsou barevnost a struktura dané hmoty po výpalu. Zkoušené keramické hmoty byly krémově bílé točírenské hmoty s ostřivem o velikosti zrn do 0,5 mm. Jednalo se o dvě

hlíny od výrobce J. Pávek a to hmoty s označením FL a MA a hmotu 11 sf od výrobce Witgert. Z těchto zkoušek jsem vybral točírenskou hlínu 11 sf od výrobce Witgert a při teplotě výpalu 1200°C a smrštěním 10%.

Pro účel plastického doplnění jsem doplňky vymodeloval v sochařské hlíně, převedl na sádrové modely a následně zvětšil technologií 3D skenu a následného 3D tisku o procentuální smrštění použité keramické hmoty. Takto připravené modely slouží pro výrobu sádrových forem. Ty byly vyplněny točírenskou hlínou J. Pávek FL a po sušení budou vypáleny a připevněny polyesterovým adhezivem.

Menší defekty povrchu, sochy jsem, s ohledem na umístění sochy v exteriéru, vyplnil plastickou směsí na bázi polyesterového adheziva a plniva a větší defekty směsí bílého cementu a křemičitého písku. Směsi byly pigmentovány před aplikací tak aby odpovídaly barevnosti sochy.

6.6 Plastické doplnění atributu

Navrhuji obnovit chybějící atribut srpu a špičku rohu hojnosti pomocí doplňků z keramického materiálu. Vhodná keramická hmota bude vybrána na základě série zkoušek, přičemž hlavními kritérii pro výběr jsou barevnost a struktura hmoty po výpalu.

Pro účely plastického doplnění navrhuji nejprve vymodelovat doplňky v sochařské hlíně, přičemž modely budou zvětšeny o procentuální smrštění, ke kterému dojde při použití vybrané keramické hmoty. Takto připravené modely budou sloužit k výrobě forem pro zhotovení finálních keramických doplňků.

6.7 Barevná retuš

Po plastickém doplnění bude nutné sochu barevně sjednotit, aby rozdíly v barevnosti doplňků a původního povrchu nenarušovaly vizuální celistvost díla a čitelnost její plasticity. Za tímto účelem bude aplikována iluzivní retuš respektující přirozenou patinu stárí. Z požadavků na odolnost v exteriéru navrhuji pro barevnou retuš použít vysoce kvalitní akrylové barvy.

6.8 Osazení sochy a tvorba plintu

Restaurovaná socha bude instalována na původním místě, tedy v nice na budově vytrážovny v Okrouhlé. Pro obnovu původního stavu bude vyhotoven plintus, který bude navržen na základě historických fotografií a obrysu, jenž zůstal na

architektuře po původním plintu. Pro obnovu plintu bude vymodelován model v sochařské hlíně, který poslouží pro výrobu sádrové formy pro zhotovení repliky v keramice. Model pro formu bude oproti původnímu zvětšen o procentuální smrštění sušením a výpalem keramické hmoty aby výsledná replika odpovídala rozměrům původního soklu. Materiálem pro tento plintus bude keramický materiál použitý rovněž na plastické doplnění chybějících částí sochy. Tento proces napodobí původní technologický postup při vzniku sochy. Socha s plintem budou osazeny na silonový čep a spojeny chemickou kotvou shodného charakteru se výplňovým materiálem použitým na architektonické části vitrážovny.

6.9 Finální povrchová úprava

Na závěr bude socha ošetřena hydrofobním přípravkem Remmers Funcosil SNL. Touto vrstvou bude oddálen proces vnikání vody do materiálu sochy, biologického napadení a usazování nečistot na povrchu sochy.

7. Fotografie



Stav před restaurováním, čelní pohled. Viditelná mechanická poškození a charakter znečištění.



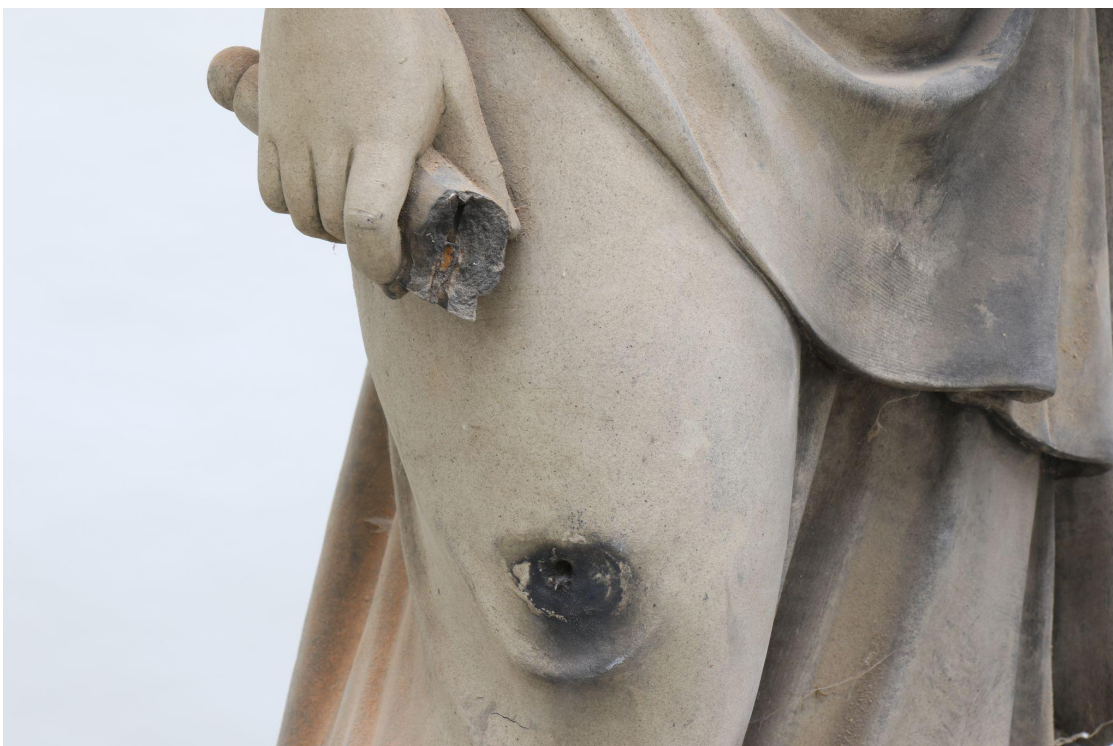
Stav před restaurováním, pohled na zadní stranu sochy. Viditelná mechanická poškození a charakter znečištění.



Stav před restaurováním, pohled na levou stranu sochy. Viditelná mechanická poškození a charakter znečištění.



Stav před restaurováním, pohled na pravou stranu sochy. Viditelná mechanická poškození a charakter znečištění.



Detail na poškozený atribut srpu. Viditelně chybějící čepel.



Detail na poškozený atribut rohu hojnosti, zde chybí zakončení rohu.



Detail poškozeného plintu z přední strany s povrchovým znečištěním.



Vlasová trhlina na pravé straně plintu.



Fragmenty bílé barvy, přední pohled, drapérie a roh hojnosti.



Fragmenty červené barvy, na hrudi bohyně.



Poškozený plintus z pohledu zezadu s vyraženým puncem.



Detail prachového depozitu, barevných depozitů a černé krusty v zadní části sochy.



Detail ulomeného rohu hojnosti a povrchového znečištění zadní strany sochy.



Detail na obličej s povrchovými nečistotami.

